

УДК 376

DOI <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-3.1>**Афанасьєв Сергій Миколайович**доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту**ORCID ID:** 0000-0001-7739-3461**Дишель Галина Олександрівна**старший викладач кафедри фізичної реабілітації,
біології і охорони здоров'яДержавний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»**ORCID ID:** 0000-0002-4850-9442**Богдановський Ігор Васильович**

старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання

Навчально-наукового інституту охорони здоров'я

Національний університет водного господарства та природокористування

ORCID ID: 0009-0008-4325-5413

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Актуальність проблеми. Процес адаптивного фізичного виховання школярів із порушенням зору здійснює спеціальні завдання, які мають корекційну, компенсаторну, профілактичну та лікувально-відновну спрямованість. Адаптивне фізичне виховання школярів реалізується з урахуванням індивідуального підходу до регулювання фізичного навантаження та підготовленості, а також до їхніх сенсорних можливостей.

Метою наукового дослідження було проаналізувати особливості організації процесу адаптивного фізичного виховання зі школярами із порушенням зору.

Результати. Науковці відзначають, що основною формою роботи під час уроків фізичної культури для школярів із порушенням зору є гра. Науково обґрунтовано, що гра повинна відповідати віку школярів, їхньому фізичному розвитку та навичкам, якими вони володіють.

Висновки. Фізичне виховання дітей з порушеннями зору є важливою складовою виховання, оскільки воно спрямоване на всебічний розвиток дітей, підготовку їх до життя та праці, формування рухових умінь та навичок, досягнення високого рівня фізичної підготовленості, підвищення працездатності.

Під впливом спрямованого фізичного виховання та застосування системи рухомих ігор відбувається перебудова в руховому аналізаторі, покращується м'язова працездатність.

Ключові слова: школярі, гра, адаптивне фізичне виховання, порушення зору.

Вступ. Відомо, що найбільше інформації людина отримує через мозок за допомогою зорового аналізатора. Часткове чи глибоке порушення його функцій викликає ряд відхилень як у фізичному, так і у психічному розвитку дитини. У дитини зір виконує низку найскладніших функцій. У науці розрізняють: центральний зір; периферичний зір; бінокулярний зір; світловідчуття; відчуття кольору. Науковці розрізняють важкі порушення зору (короткозорість, гіперметропію, астигматизм, ністагм, амбліопію; катаракту, глаукому, ретролентальну фіброплазію), внаслідок яких школярам необхідно забезпечувати спеціальні умови для реалізації процесу фізичної культури у закладах освіти. Процес адаптивного фізичного виховання школярів із порушенням зору здійснює спеціальні завдання, які мають корекційну, компенсаторну, профілактичну та лікувально-відновну спрямованість. Адаптивне фізичне виховання школярів реалізується з урахуванням індивідуального підходу до регулювання фізичного навантаження

та підготовленості, а також сенсорних можливостей, пов'язаних з урахуванням емоційної насиченості [4].

Мета та завдання – проаналізувати особливості організації процесу адаптивного фізичного виховання зі школярами із порушенням зору.

Відповідно до мети наукового дослідження розв'язувалися наступні завдання: 1. Аналіз спеціальної літератури з обраної теми дослідження. 2. Аналіз особливостей організації процесу адаптивного фізичного виховання для школярів із порушенням зору.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз даних спеціальної літератури, що передбачав застосування таких методів: реконструкції, аперцепції, аспективний, герменевтичний, критичний та концептуальний аналізи. Метод реконструкції, полягав у можливості змінювати послідовність висловлень автора та обирати потрібний матеріал з представленої теми дослідження. Метод аперципіювання, який реалізовується у вигляді доповнення проаналізованого та прийнятого за аксіому твердження з літературних джерел та порівняння з власними висновками. Аспективний аналіз застосовувався для аналізу та порівняння думок інших авторів з даної теми дослідження [8].

Герменевтичний аналіз використовувався для виявлення змісту основним термінів і понять, а критичний аналіз допомагав виявленню сильних і слабких сторін проаналізованих наукових досліджень. Концептуальний аналіз був представлений у вигляді порівняння та узагальнення наукових текстів у ракурсі концепції або теорії для проведення пошуку концепції дослідження та формування висновків. Проблемний аналіз був представлений у вигляді невирішених питань, що потребують удосконалення [10].

Результати дослідження. Через порушену функцію зорового аналізатора у школярів виникають невдачі та труднощі у навчанні, грі, в оволодінні руховими навичками та просторовому орієнтуванні. Все вищеперераховане викликає переживання та негативні реакції у даного контингенту, які проявляються у вигляді невпевненості, пасивності, самоізоляції та навіть у девіантній поведінці з проявами агресії. Науковці визначають, що висока емоційна напруга та почуття дискомфорту в окремих випадках викликають емоційні розлади та порушення балансу процесів збудження та гальмування [4].

На уроках фізичної культури для вирішення завдань у словесної формі школярі із порушенням зору користуються наочно-образним і словесно-логічним мисленням. Школярами використовується практично дієвий тип мислення, коли розумові операції здійснюються в процесі маніпулювання зі спортивним інвентарем і для виконання фізичних вправ [6].

Діти з порушенням зору відповідно до ступеню ураження зорового аналізатора можуть здобувати загальну середню освіту в спеціалізованих школах або навчально-реабілітаційних центрах для представників даної нозології чи у масових школах в умовах інклюзивних класів [2].

Більшість дітей із порушеннями зору навчаються саме у масових школах. Таке явище може бути обумовлено відсутністю спеціалізованих закладів освіти для представників представленої нозології у їх регіоні проживання тощо. Ці діти справляються з програмним матеріалом, але наявність зорової депривації не дозволяє їм адекватно сприймати навчальний матеріал із фізичної культури. У зв'язку з цим виникає потреба у оволодінні вчителями фізичної культури технологією навчання школярів із порушенням зору [7].

Професійна діяльність із школярами з порушенням зору реалізовується з використанням методів навчання, але з врахуванням особливостей сприйняття ними навчального матеріалу. Відмінності полягають у деяких методах, а саме у методах: практичних вправ, словесних, дистанційного керування, наочності, стимулювання рухової активності тощо [5].

Науковці відмічають, що основною формою роботи під час уроків фізичної культури для школярів із порушенням зору є гра. Науково обґрунтовано, що гра повинна відповідати віку школярів, їхньому фізичному розвитку та навичкам, якими вони володіють. Вибираючи інвентар для проведення уроку фізичної культури зі школярами з порушеним зором, керівник гри (вчитель) повинен прагнути до того, щоб він був яскравим та барвистим, враховувати контрастність предметів, обов'язково використовувати такі кольори – зелений, червоний,

помаранчевий, жовтий. Вони найбільш сприятливо діють на зорове сприйняття дітей із порушенням зору [3].

Система рухливих ігор для дітей з порушеннями зору під час уроків фізичної культури має певні організаційні особливості. При виборі рухливих ігор вчитель, перш за все, повинен чітко усвідомити мету проведення наміченої гри, визначити, які завдання вирішуються у грі, відчувати всі ігрові ситуації. Більшість рухливих ігор спрямоване на закріплення та вдосконалення основних рухів, виховання фізичних та моральних якостей, уміння узгодити свої дії з діями партнера. Слід дотримуватися наступності між віковими групами та складністю цих ігор. При цьому майстерність педагога та його досвід мають впливати на виховання творчих здібностей школярів із порушенням зору в кожній конкретній грі [1].

При підборі інвентарю, посібників та атрибутів для організації гри, а також при підготовці місця для проведення гри зі школярами з порушенням зору, необхідно враховувати специфіку дефекту по зору. Вибираючи інвентар та аксесуари для гри, педагог має використовувати озвучену атрибутику [9].

З великою обережністю слід ставитись до проведення динамічних естафет, де одночасно вибігають і переміщуються у просторі два і більше гравців [2].

Для проведення ігор визначають простір: майданчик, спортзал, коридор, галявину. Визначаючи розмір майданчика, тривалість гри, її варіативність та кількість граючих, важливо враховувати можливості дітей, вікові та типологічні особливості.

Підготовка та проведення гри вимагає від педагога чіткої, продуманої системи організації. Він повинен ретельно вивчити зміст та процесуальну сторону гри, її правила, уявити можливі відхилення, які можуть виникнути при її проведенні, та реакцію дітей на них [7].

Для правильної організації ігор і з метою усунення конфліктів між школярами необхідно заздалегідь вивчити цікаві емоційні лічилки. При проведенні рухливих ігор педагог завжди повинен бути в такому місці, щоб зуміти вчасно прийти на допомогу граючим, бачити весь процес гри. Якщо гра незнайома школярам, перед її організацією повинні бути обіграні елементи ігрових ситуацій, з яких складається гра. Крім того, її початку мають передувати емоційне оповідання-пояснення, входження школярів у роль, сприйняття ігрових образів, знайомство з ігровими аксесуарами та простором [8].

При організації та проведенні ігор педагог повинен використовувати різні педагогічні методи: груповий, індивідуальний, змагальний метод варіювання, тобто внесення нових варіантів гри. Проводити ігри слід так, щоб школярі самостійно продовжували грати, знаходячи задоволення і задоволення у виконанні правил, що все більш ускладнюються, прийомів [2].

На підставі показників фізичного розвитку школярів спеціальної освітньої школи 3–4 види, що мають порушення зору, було розроблено систему рухливих ігор на уроках фізичної культури, що дозволяє покращити показники швидкості, сили, гнучкості та швидко-силового якостей. Вибір цих рухливих ігор був обґрунтований віковими особливостями школярів та відповідно до поставленої мети [9].

Швидкісні здібності для школярів із порушеннями зору необхідні у побутовій, навчальній, спортивній та трудовій діяльності. Дитина повинна швидко реагувати на зовнішні сигнали, швидко перебудовувати свою діяльність відповідно до змінних умов. Як відомо, швидкість рухової реакції розвивається переважно у рухомих іграх. У рухливих іграх на розвиток витривалості завдання полягає в тому, щоб не вибірково впливати на окремі фактори витривалості, а створювати умови для підвищення загального рівня працездатності до широкого кола видів діяльності [3].

Висновки. З вище описаного можна дійти такого висновку, що для школярів із порушенням зору необхідно створення спеціальних умов для реалізації процесу фізичної культури. Процес фізичної культури для даного контингенту реалізовується за допомогою засобів адаптивного фізичного виховання в спеціальних умовах. Ці умови допоможуть уникнути подальших порушень та відкриють більше можливостей для зростання та розвитку особистості кожного школяра із порушенням зору.

Фізичне виховання дітей з порушеннями зору є важливою складовою виховання, оскільки воно спрямоване на всебічний розвиток дітей, підготовку їх до життя та праці, формування рухових умінь та навичок, досягнення високого рівня фізичної підготовленості, підвищення працездатності.

Під впливом спрямованого фізичного виховання та застосування системи рухомих ігор відбувається перебудова в руховому аналізаторі, покращується м'язова працездатність, нормалізується діяльність серцево-судинної та дихальної систем, покращується функціональний стан зору у школярів.

Література:

1. Бутов Р. С. Фізична реабілітація дітей шкільного віку з вадами зору в умовах спеціалізованих навчальних закладів : автореферат. Київ : Національний університет фізичного виховання і спорту України, 2016. 23 с.
2. Демчук С. Характеристика просторової організації тіла молодших школярів із депривацією зору в процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2016. (33). С. 76–80.
3. Коваленко, Ю., Голець, В. Особливості застосування оздоровчих систем у фізичному вихованні школярів. *Фізичне виховання та спорт*. 2019. №2. С. 42–47.
4. Кравченко І., Гладов В. Особливості фізичного виховання дітей із порушеннями зору. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017.1 (65). С. 250–259.
5. Рядова Л. О. Кореляційний зв'язок показників стійкості вестибулярного аналізатора та диференціювання просторових і часових параметрів рухів у слабозорих учнів основної школи. *Фізичне виховання та спорт*. 2023. № 3. С. 41–48. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-3-06>
6. Савлюк С. Передумови розробки концепції з формування просторової організації тіла дітей із депривацією сенсорних систем у процесі фізичного виховання. *Вісник Прикарпатського університету*. 2017. 26. С. 269–277.
7. Savluik S. Conceptual basis of the concept of spatial organization of body of children 6–10 years with sensor systems deprivation in the process of physical education. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2017. 3(39). С. 180–185.
8. Hoeg B., Moldow B., Ellervik C., Klemp K., Erngaard D., La Cour M., Danish Rural Eye Study: The association of preschool vision screening with the prevalence of amblyopia. *Acta Ophthalmol*. 2015. 93. P. 322–329.
9. Hatt S. R., Leske D. A., Castaneda Y. S., Wernimont S. M., Liebermann L., Cheng-Patel, C. S., et al. Association of strabismus with functional vision and eye-related quality of life in children. *JAMA Ophthalmol*. 2020. № 138. С. 528–535. doi: 10.1001/jamaophthalmol.2020.0539
10. Ghasemi Fard F., Mirzaie H., Hosseini S. A., Riazi A., Ebadi A. Vision-related tasks in children with visual impairment: a multi-method study. *Front. Psychol*. 2023. 1. С. 14. 1–15. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1180669

References:

1. Butov, R.S. (2016). Fizychna rehabilitatsiia ditei shkilnoho viku z vadamy zoru v umovakh spetsializovanykh navchalnykh zakladiv [Physical rehabilitation of school-aged children with visual impairments in the conditions of specialized educational institutions]: abstract. Kyiv: National University of Physical Education and Sports of Ukraine. 23 p. [in Ukrainian].
2. Demchuk, S. (2016). Kharakterystyka prostorovoi orhanizatsii tila molodshykh shkolyariv iz depyvatsiieiu zoru v protsesi fizychnoho vykhovannia [Characteristics of the spatial organization of the body of younger schoolchildren with visual impairment in the process of physical education]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorov'ia u suchasnomu suspilstvi : zbirnyk naukovykh prats –Physical education, sports and health culture in modern society: a collection of scientific works*, 33, 76–80 [in Ukrainian].
3. Kovalenko, Yu., & Holets, V. (2019). Osoblyvosti zastosuvannya ozdorovchykh system u fizychnomu vykhovanni shkolyariv. [Peculiarities of the use of health systems in physical education of schoolchildren]. *Fizychno vykhovannya ta sport*, 2, 42–47 [in Ukrainian].

4. Kravchenko, I., & Hladov, V. (2017). Osoblyvosti fizychnoho vykhovannia ditei iz porushenniamy zoru [Peculiarities of physical education of children with visual impairments]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1 (65), 250–259 [in Ukrainian].
5. Ryadova, L.O. (2023). Korelyatsiynny zvyazok pokaznykiv stiykosti vestybulyarnoho analizatora ta dyferentsiyuvannya prostorovykh i chasovykh parametriv rukhiv u slabozorykh uchniv osnovnoyi shkoly [Correlation of indicators of vestibular analyzer stability and differentiation of spatial and temporal parameters of movements in visually impaired primary school students]. *Fizychnye vykhovannya ta sport*, 3, 41–48. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-3-06> [in Ukrainian]
6. Savlyuk, S. (2017). Peredumovy rozrobky kontseptsii z formuvannia prostorovoi orhanizatsii tila ditei iz deprivatsiieiu sensorykh system u protsesi fizychnoho vykhovannia [Rethinking the development of the concept of shaping the space organization of the body of children from the deprivation of sensory systems in the process of physical development]. *Bulletin of the Carpathian University*, 26, 269–277 [in Ukrainian].
7. Savluik, S. (2017). Conceptual basis of the concept of spatial organization of body of children 6–10 years with sensor systems deprivation in the process of physical education. *Physical education, sports and health culture in modern society*, 3(39), 180–185 [in English].
8. Hoeg, B., Moldow, B., Ellervik, C., Klemp, K., Erngaard, D., & La Cour, M. (2015). Danish Rural Eye Study: The association of preschool vision screening with the prevalence of amblyopia. *Acta Ophthalmol*, 93, 322–329 [in English].
9. Hatt, S.R., Leske, D.A., Castaneda, Y.S., Wernimont, S.M., Liebermann, L., & Cheng-Patel, C.S., et al. (2020). Association of strabismus with functional vision and eye-related quality of life in children. *JAMA Ophthalmol*, 138, S. 528–535. doi: 10.1001/jamaophthalmol.2020.0539 [in English].
10. Ghasemi Fard, F., Mirzaie, H., Hosseini, S. A., Riazi, A., & Ebadi, A. (2023). Vision-related tasks in children with visual impairment: a multi-method study. *Front. Psychol*, 1, S. 14. 1–15. Doi: 10.3389/fpsyg.2023.1180669 [in English].

Afanasyev Serhiy, Dyshel Galina, Bohdanovskiy Ihor

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE PROCESS OF ADAPTIVE PHYSICAL EDUCATION FOR VISUALLY IMPAIRED SCHOOLCHILDREN

The urgency of the problem. The process of adaptive physical education of schoolchildren with visual impairment carries out special tasks that have both corrective, compensatory, preventive, and therapeutic and restorative orientations. Adaptive physical education of schoolchildren is implemented taking into account an individual approach to regulating physical load and readiness, as well as to their sensory capabilities.

The purpose of the scientific research was to analyze the peculiarities of the organization of the process of adaptive physical education with schoolchildren with visual impairment.

The results. Scientists note that the main form of work during physical education lessons for schoolchildren with visual impairment is a game. It is scientifically proven that the game should correspond to the age of schoolchildren, their physical development and the skills they possess.

Conclusions. Physical education of children with visual impairments is an important component of education, as it is aimed at comprehensive development of children, preparing them for life and work, forming motor skills and abilities, achieving a high level of physical fitness, increasing work capacity.

Under the influence of targeted physical education and the use of a system of moving games, the movement analyzer is rebuilt, and muscle performance improves.

Key words: school age children, game, adaptive physical education, visual impairment.